

Το άναρχο σύμπαν του Κερτ Βόνεγκατ

ΛΕΚΤΙΚΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ, ΦΑΡΣΑ, ΚΑΥΣΤΙΚΗ ΣΑΤΙΡΑ,
«ΤΟ ΠΡΩΙΝΟ ΤΩΝ ΠΡΩΤΑΘΛΗΤΩΝ» ΕΙΝΑΙ ΜΙΑ ΛΑΜΠΡΗ
ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΣΕΛ. 14-15

BIBLIA

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ: ΑΡΧΕΙΟ ΒΗΜΑΤΟΣ - ΝΕΩΝ

BIBLIA

Δηλητηριώδες αριστούργημα

Το πιο διάσημο βιβλίο του Κερτ Βόνεγκατ (1922-2007) είναι ασφαλώς το *Σφαγείο νοήμονο πέντε*. Αλλά γι' αυτόν τον συγγραφέα είναι δύσκολο να πει κανείς ποιο είναι το σημαντικότερο μυθιστόρημά του. Πρόκειται, κατά την κοινοτοπία, για θέμα γούστου. Όμως οι φανατικοί θαυμαστές του διαβάζουν, τι έχει γράψει αυτός ο συγγραφέας, από τους σημαντικότερους και τους πλέον πρωτότυπους μεταπολεμικούς πεζογράφους των Ηνωμένων Πολιτειών. Ο Βόνεγκατ είναι ασφαλώς Αμερικανός, όμως τόσο Αμερικανός όσο βολεύει ή δεν βολεύει τον καθένα. Και τούτο γιατί όλα του τα βιβλία διαφεύδουν – κατά τρόπο σκανδαλιστικό, αν μου επιτρέπεται – τα στερεότυπα με τα οποία αντιμετωπίζουμε τον Νέο Κόσμο. Η ευρηματικότητά του είναι άπιστευτη μόνο με την αντίστοιχη του *Γουίλιαμ Μπάροους* μπορείς να τη συγκρίνεις και με λίγη καλή θέληση να βρεις κοινά σημεία. Ένα από αυτά είναι το εξοντωτικό χιούμορ – αλλά με μια διαφορά: ενώ διαβάζοντας τον Μπάροους ακούς πίσω από την αφήγηση ένα «νεκρικό γέλιο», καθώς έλεγε ο *Νόρμαν Μέιλερ*, όταν μεταβαίνει στον Βόνεγκατ γελάς ασταμάτητα, από την πρώτη ως την τελευταία σελίδα. Ο Βόνεγκατ μας βγάζει κοροϊδευτικά τη γλώσσα, κι όμως αυτό δεν αναιρεί ούτε στο ελάχιστο την ασύγκριτη γοητεία του.

Μια συναρπαστική ιστορία δεν αρκεί για να μας δώσει ένα συναρπαστικό μυθιστόρημα. Στον Τόπο άλλωστε δημοσιεύονται καθημερινά πολύ πιο συναρπαστικές – και συχνά παρανοϊκές – ιστορίες. Αυτό που καθιστά συναρπαστικό ένα πεζογράφημα είναι η ικανότητα του συγγραφέα να ανάγει τις ιστορίες του πέρα και πάνω από εκείνο που συνήθως αντιλαμβάνομαστε ως περιεχόμενό τους. Η λογοτεχνία είναι μεν ζωή αλλά στους συγγραφείς πρώτης γραμμής, όπως ο Βόνεγκατ, την υπερβαίνει δημιουργώντας μια δεύτερη ζωή όπου η φαντασία παρουσιάζεται ως η άλλη πλευρά της πραγματικότητας, δηλαδή το ψέμα της, και το πιο δύσκολο: η αλλοκοπή πλευρά της. Σε ό,τι αφορά την τελευταία, ο Βόνεγκατ είναι ασυναγώνιστος. Κανείς συγγραφέας, προγενέστερος ή σύγχρονός του, στον Νέο Κόσμο δεν διαθέτει το εξοντωτικό του μαύρο χιούμορ που ξεπερνά τη σαρκαστική γραφή του *Μάρκ Τουέιν* ή του *Αμβρούσιου Μπρις*. Χιούμορ που σου φέρνει στο τέλος δάκρυα στα μάτια – κι αυτό δεν είναι μια απλή μεταφορά.

Ειρωνεία και χιούμορ στο κατακόρυφο

Τι συμβαίνει όταν ένας κλασικός γραφομανής αλλά και αφανής ταυτοχρόνως συγγραφέας έργων επιστημονικής φαντασίας, ονόματι Κίλγκορ Τράουτ, παίρνει μια τυμπική πρόσκληση να συμμετάσχει σε ένα φεστιβάλ τεχνών στη φανταστική πόλη Μίντλαντ; Ο μισάνθρωπος Τράουτ («τρουιτ» στα αγγλικά σημαίνει «πέστροφα», αν κι αυτό είναι άδοξο) θεωρεί ότι έχει μια καλή ευκαιρία να βγει από την αφάνεια και να τον γνωρίσει το αναγνωστικό κοινό, αφού ως τώρα ό,τι είχε δημοσιεύσει ήταν σε πορνογραφικά περιοδικά. Κι αυτό θα συμβεί επειδή ένας πλούσιος έμπορος αυτοκινήτων στην πόλη, ο Ντούεϊν Χούβερ, θα πάρει τις ιστορίες του Τράουτ στα σοβαρά.

Μεγάλο μέρος του μυθιστορήματος περιλαμβάνει τη συνάντηση Τράουτ - Χούβερ. Αυτοί είναι οι δύο από τους τρεις πρωταγωνιστές του μυθιστορήματος. Ο τρίτος είναι ο ίδιος ο Βόνεγκατ, που μας εξηγεί

Με το «Πρωινό των πρωταθλητών», που κυκλοφορεί σε εξαιρετική μετάφραση του Αλέξη Καλοφωλιά, ο Κερτ Βόνεγκατ αποδομεί με εξοντωτικό μαύρο χιούμορ τις συμβάσεις, τη διαφθορά, την υποκρισία και τις ανοησίες της εποχής του

Του Αναστάση Βιστωνίτη

→ Όλα τα βιβλία του Κερτ Βόνεγκατ διαφεύδουν κατά τρόπο σκανδαλιστικό τα στερεότυπα με τα οποία αντιμετωπίζουμε τον Νέο Κόσμο

γιατί τους είχε δημιουργήσει. Υπάρχουν κι άλλες εξαιρετικά ενδιαφέρουσες φιγούρες στο βιβλίο, όπως ο Μάιλο Μαρτίμιο, ο νεαρός όμορφος ρεσεψιονίστ στο ξενοδοχείο όπου θα κατέλυε ο Τράουτ, ο οποίος έχει δανειστεί και διαβάσει 45 μυθιστορήματα και 63 διηγήματά του, εκτός από ένα, που δεν το έχει τελειώσει ακόμη. Και ποιο είναι αυτό; Το *Εξήντο κουπέλι* «που ζούσε όπως όλα τα άλλα κουπέλια αλλά είχε τη διάθεση ενός Αλμπερτ Αϊνστάιν ή ενός Ουίλιαμ Σαίξπηρ». Η ειρωνεία και το χιούμορ στο κατακόρυφο, όμως δεν υπάρχουν ούτε μία παράγραφος από την οποία να αποσιώζει: π.χ. «Στο δωμάτιο του Τράουτ υπήρχαν τόσα λουλούδια που έργαζαν για κηδεία καθολικού γκάνγκστερ». Όμως σε τι δωμάτιο (σουίτα δύο δωματίων, για την ακρίβεια) θα έμεινε ο Τράουτ; Η σουίτα πέραν των δύο δωματίων και των αντίστοιχων έγχρωμων τηλεοράσεων διέθετε και «τέσσερα διπλά κρεβάτια έσπολημένα με *“Μαγικά Δάχτυλα”*. Τα *Μαγικά Δάχτυλα* ήταν ηλεκτρικοί δονητές προσαρμοσμένοι στα ελατήρια του κρεβατιού». Αλλά βρισκόμαστε στην Αμερική, όπου τίποτε δεν είναι δωρεάν. Για αυτό «αν ένας επισκέπτης έβαζε ένα κέρμα των είκοσι πέντε σεντς σε ένα μικρό κουτί στο κοινόδημο του, τα *Μαγικά Δάχτυλα* γαργαλούσαν το κρεβάτι του».

«Και πάει λέγοντας» (για να χρησιμοποιήσω την μπουφόνικη επωδή που χρησιμοποιεί ο Βόνεγκατ έπειτα από κάθε σύντομη σαρκαστική περιγραφή ενός περιστατικού ή ενός πράγματος που περιγράφει). Ο συγγραφέας σαρκάζει εξοντωτικά τα στερεότυπα της καθημερινής ζωής, των εμμονών και των εκτυφλωτικών ανοησιών που οι συμπατριώτες του τις εισπράττουν με σοβαρότητα η οποία τα κάνει να φαίνονται γελοία αλλά και πικρά ταυτόχρονα. Κι είναι τόσα πολλά, που υπάρχουν στιγμές κατά τις οποίες ο αναγνώστης αισθάνεται σαν να έχει χάσει τον λογαριασμό. Το γέλιο, σύμφωνα με πολλούς φροϊδοφίτες, είναι η καλύτερη γυμναστική, αλλά το γέλιο που προκαλεί ασταμάτητα ο συγγραφέας είναι κάτι διαφορετικό: είναι η απάντησή του στην τάξη, στα στερεότυπα και στις συμβάσεις, ακόμη κι εκείνες της μυ-

Το γέλιο που προκαλεί ασταμάτητα ο συγγραφέας είναι η απάντησή του στην τάξη, στα στερεότυπα και στις συμβάσεις, ακόμη κι εκείνες της μυθιστορηματικής αφήγησης

θιστορηματικής αφήγησης. Απέναντι στην ψευτοεμπρόθεια και την τάξη ο Βόνεγκατ αντιπαράθετεί το χάος, δηλαδή το άθροισμα των προβλημάτων που ουσιούσαν την εποχή του, τη χώρα του και τον κόσμο μας.

Ο πρωταθλητής της παράνοιας

Κι έτσι ερχόμαστε στον τίτλο: ποιοι είναι οι πρωταθλητές; Αυτοί που παρελθίνουν στις σελίδες του μυθιστορήματος; Ένας είναι στην πραγματικότητα ο πρωταθλητής: ο παρανοϊκός Ντούεϊν Χούβερ που σε μια κρίση αμόκ, όπου τραυματίζει έντεκα ανθρώπους, καθώς οι αστυνομικοί του περνούσαν χειροπέδες στα χέρια πίσω από την πλάτη του» τους είπε: «*Δάξω το θεώ που είστε εδώ*». Ο Χούβερ δεν είναι εξαρχής παρανοϊκός αλλά βυθίζεται σιγά-σιγά στην παράνοια εξαιτίας των κακών χημικών στον εγκέφαλό του. Κι αυτό έχει αρχίσει να συμβαίνει πριν φτάσει ο Τράουτ στη Μίντλαντ. Αλλά έπειτα από σύντομη συνάντηση με τον συγγραφέα ο Χούβερ διαβάζει μια ιστορία του για κάποιον που πίστευε πως ήταν ο μόνος ο οποίος είχε ελεύθερη βούληση κι όλοι οι άλλοι ήταν ρομπότ. Ο δυστυχής έμπορος αυτοκινήτων πιστεύει πως εκείνος ήταν ο άνθρωπος αυτός και πως όλα τα δράματα της ζωής του οφείλονταν στα όσα συνέβαιναν έξω από τον ίδιο κι έπεφταν πάνω του – και

ΚΕΡΤ ΒΟΝΝΕΓΚΑΤ
Το πρωινό των πρωταθλητών
Μετάφραση Αλέξης Καλοφωλιάς.

Εκδόσεις Πατάκη, 2024, σελ. 336, τιμή 16,60 ευρώ

Κριτική της διαφθοράς

Το *Πρωινό των πρωταθλητών* πρωτοεκδόθηκε το 1973, μια σημαδιακή εποχή, όταν το αντιπολεμικό κίνημα κυριαρχούσε στις ΗΠΑ και αλλού, όπου είχε παρουσιαστεί το φαινόμενο της αντικουλτούρας και όπου στις συντηρητικές Πολιτείες του Νότου το θεώρησαν πορνογραφικό (που φυσικά δεν είναι), αντιπατριωτικό, αντίθετο στις επικρατούσες τότε απόψεις για την κοινωνία και την οικονομία και προσβλητικό εκείνου που συνηθίζουμε να αποκαλούμε «αμερικανικό όνειρο». Ο κόσμος όμως άλλαξε και όπως ήταν επόμενο άλλαξε και η πεζογραφία. Το μυθιστόρημα ήταν καταπέλτης εναντίον της διαφθοράς και της καθυστατωτικής άγνοιας της εποχής. Στο κλείσιμο του 20ού αιώνα θα αποκοιτούσε τη θέση του ανάμεσα στα σπουδαιότερα αμερικανικά μυθιστορήματα.

Εξαιρετική μετάφραση

Τα τελευταία χρόνια αρκετοί εκδότες στη χώρα μας προγραμματίζουν και εκδίδουν συστηματικά το σύνολο σχεδόν του έργου εμβληματικών ξένων συγγραφέων. Το ίδιο συμβαίνει και με τον Βόνεγκατ· ο ελληνικός εκδότης έχει προγραμματίσει την έκδοση των σημαντικότερων μυθιστορημάτων του. Είναι χαρακτηριστικό ωρίμασης της εκδοτικής αγοράς και συμβάλλει αποφασιστικά στην ποιοτική άνοδο του αναγνωστικού επιπέδου. Ο Βόνεγκατ είναι σπουδαίος στιλίστας. Για συγγραφείς που το ύφος τους είναι υψηλού επιπέδου είναι ευτύχημα να συστήνονται από μια εξαιρετική μετάφραση. Ο **Αλέξης Καλοφωλιάς** είναι ικανότατος και έμπειρος μεταφραστής. Με τα μυθιστορήματα του Βόνεγκατ όμως βρίσκεται στις καλύτερες στιγμές του. Η μετάφρασή του αυτή είναι από κάθε άποψη εξαιρετική. Θα περιμένουμε με μεγάλο ενδιαφέρον τη μετάφρασή του τού αριστουργηματικού *Σφαγείου Νούμερο πέντε*.

αναπόφευκτα καταλήγει στο ψυχιατρείο. Τότε εμφανίζεται κι ο ίδιος ο Βόνεγκατ στον Τράουτ (στον μόνο που παρουσιάζεται) και του εξηγεί πως εκείνος και κανένας άλλος είναι ο συγγραφέας του βιβλίου, προκειμένου να τον απελευθερώσει από τις τύψεις του, αφήνοντας τον δυστυχή Τράουτ σε κατάσταση δέους αλλά και δυσπιστίας. Δημιουργός είναι ο συγγραφέας του βιβλίου, ένας ψευδής θεός δηλαδή, σαν τον κόσμο μέσα στον οποίο ζούμε.

Οι εξοικειωμένοι με άλλα βιβλία του Βόνεγκατ αναγνώστες θα βρουν πολλά στοιχεία από αυτά στο *Πρωτό των πρωταθλητών*, απόδειξη του πόσο συνεκτικό είναι το έργο αυτού του απίστευτου συγγραφέα, παρά τη διασπορά πλήθους περιστατικών που διαδέχονται το ένα το άλλο και παρά την ακαλίνωτη βία (όχι όμως όσο άγρια παρουσιάζεται σε έναν άλλο εξαιρετικό συγγραφέα, τον *Κόρμακ Μακάρθι*). Η βία είναι ενδημικό φαινόμενο στην αμερικανική κοινωνία και δεν έχει εκλείψει ούτε σήμερα – το αντίθετο.

Κοινωνία παιδική και βάρβαρη

Τι είναι λοιπόν το μαύρο χιούμορ; Κατά έναν τρόπο η αντιπαράθεση σε μια κοινωνία παιδική και βάρβαρη, τις εξοντωτικές κοινοτοπίες της οποίας χλευάζει ο Βόνεγκατ. Ας μη νομίζει όμως κανείς ότι ο συγγραφέας δεν αγαπά τη χώρα του, ακόμη κι όταν στο συμβολικό πεδίο μεταφέρει τον ακήρυκτο πόλεμο ανάμεσα στις αντιφάσεις, τις ανηθικόττες, τον ρατσισμό και τις υπερβολές της.

Αν υποφώσκει ένα μήνυμα στο έργο αυτού του θαυμάσιου συγγραφέα είναι πως μπορεί κανείς να υποφέρει και να αντέχει, κι αυτό συμβαίνει όχι μόνο στην αμερικανική κοινωνία. Υπάρχει εν τούτοις ένα αντίδοτο: το γέλιο και η ασούδοτη, κάποτε, κοροϊδία. Αυτό δεν συνεπάγεται ότι μπορεί να κάνει τον κόσμο καλύτερο αλλά μας βοηθά αφενός να τον κατανοήσουμε κι αφετέρου να παραμείνουμε σ' αυτόν και να μη χαθούμε. Το συμπέρασμα δεν είναι ηθικό αλλά ανθρωπολογικό, θα έλεγα. Και τούτο δεν είναι διόλου λίγο.